

ความก้าวหน้าของรัฐศาสตร์ไทยกับการเปลี่ยนแปลงของแต่ละยุค
THE PROGRESS OF POLITICAL SCIENCE IN THAILAND
WITH THE CHANGES OF EACH ERA

พระกิตติศักดิ์ อนุบาลโย (ธรรมกุล)

Kittisak Thammakul

thammakulkittisak@gmail.com

พระมหานรินทร์ สุรพลโย (เอมพันธ์)

Phramaha Narin Surapanyo (Emphan)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chaiphaphum Sangha College

Narinpempa123@ gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 8 มีนาคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 15 มีนาคม, 2565

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 23 มิถุนายน, 2565

บทคัดย่อ

การศึกษาวิวัฒนาการและความก้าวหน้าของ รัฐศาสตร์ในประเทศไทยมีการแบ่งเป็น ๕ ช่วงเวลา คือ ๑) ก่อน พ.ศ.๒๔๗๕ ยุคเริ่มต้นการศึกษาทางรัฐศาสตร์ ๒) พ.ศ.๒๔๗๕ – ๒๔๙๐ ยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๓) พ.ศ.๒๔๙๐ – ๒๕๑๙ ยุคเผด็จการอำนาจนิยม ๔) พ.ศ.๒๕๒๐ – ๒๕๔๐ ยุคกึ่งประชาธิปไตย (ประชาธิปไตยครึ่งใบ) และการปฏิรูปการเมืองแนวทางรัฐธรรมนูญนิยม และ ๕) พ.ศ.๒๕๔๑ – ๒๕๖๐ ยุคการเปลี่ยนแปลงตามแรงปฏิรูปประเทศ (แรงขับเคลื่อนตามกระแสสังคม) การศึกษาในแต่ละยุคนั้นส่งผลกระทบต่อเนื้อหาวิชาทางด้านการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในสังคมไทย ทั้งในแง่การจัดระเบียบสถาบันวิชาการ มาตรฐานและบรรทัดฐานทางวิชาการ ความกระตือรือร้นของนักวิชาการและชุมชนวิชาการ ตลอดจนกิจกรรมหลักทางวิชาการ ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การเรียนการสอน การวิจัยและการบริการสังคม ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงการประยุกต์ใช้ให้เกิดผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมต่อสาธารณะหรือสังคมโดยรวม

คำสำคัญ : วิวัฒนาการ, ความก้าวหน้า, รัฐศาสตร์ไทย

Abstract

The study of evolution and progress of political science in Thailand is divided into 5 periods as follows: 1) prior to 1932, the period of the beginning study of political science, 2) from 1932 to 1947, the period of the government change, 3) from 1947 to 1976, the period of dictatorship, 4) from 1977 to 1997, the period of semi-democracy and constitutional reform, 5) from 1998 to 2017, the period of changes according to the national reform (mobilization in accordance with the social stream). The study in each era consistently affects the progress on the social science

and public administration in Thai society such as organizing academic institutions, academic standards and norms, enthusiasm of academics and academic communities as well as the main academic activities including teaching, research and social services. These difficulties also bring about the tangible beneficial applications toward public or society as whole.

Keywords : Evolution, Progress, Thai Political Science.

บทนำ

การศึกษาวิวัฒนาการและความก้าวหน้าด้านการเมืองการปกครองของไทยควรอย่างยิ่งที่จะศึกษาสาระทางวิชาการที่สามารถสะท้อนความเป็นรัฐศาสตร์ของไทยในแต่ละยุค กล่าวคือ เหตุการณ์ทางการเมืองของไทยที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยซึ่งก็เท่ากับว่าน้ำหนักหรือประเด็นในมุมมองของรัฐศาสตร์ขึ้นอยู่กับสภาวะแวดล้อมที่ผกผันอยู่ตลอดเวลา สิ่งสำคัญ ๆ ที่สามารถสะท้อนความเป็นรัฐศาสตร์นอกตำราอาจเทียบเคียงมาจากจุดวิกฤติ จุดผกผันของเปลี่ยนแปลงซึ่งถูกบันทึกเรื่องราวไว้แล้วผ่านประวัติศาสตร์การเมืองไทยและได้นำมาเป็นตัววิเคราะห์ความสำคัญของการศึกษารัฐศาสตร์หรือจุดเน้นต่าง ๆ ของการศึกษารัฐศาสตร์ในประเทศไทยในแต่ละยุค การศึกษารัฐศาสตร์ในช่วงแรกนักรัฐศาสตร์เห็นว่ารัฐศาสตร์นั้นมีต้นกำเนิดมาจากประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งหรือส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ ริชาร์ด เจนเซน (Richard Jensen) กล่าวว่า ประวัติศาสตร์นั้นก็คือการเมืองในอดีต ส่วนรัฐศาสตร์นั้นก็คือส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน แนวทางการศึกษาแบบประวัติศาสตร์เป็นแนวทางการศึกษาที่แพร่หลายในศตวรรษที่แล้ว และยังคงเป็นแนวทางที่ใช้กันอยู่มากในปัจจุบัน (สุพจน์ บุญวิเศษ, 2537 : 17)

ในยุคโลกาภิวัตน์ปัจจุบันสถาบันทางการเมืองนั้นถือว่ามีความสำคัญต่อทั้งระบบการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และระหว่างสังคมในหลาย ๆ ด้าน เช่น 1) ความสำคัญต่อการสร้างและรักษาระบบระเบียบทางสังคม เพราะสถาบันทางการเมืองมีอำนาจหน้าที่ในการจัดทำและบังคับใช้กฎหมาย การใช้อำนาจทำการปกครองของสถาบันทางการเมืองจึงมีผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมในการควบคุมหรือกำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ ของสถาบันและองค์กรทางสังคมไปจนถึงระดับปัจเจกบุคคล 2) ความสำคัญต่อการสร้างกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนทางการเมือง สถาบันทางการเมืองที่จัดตั้งขึ้นด้วยกฎระเบียบที่มีความเหมาะสม ยืดหยุ่นและปรับตัวได้ดีจะช่วยให้กระบวนการเข้าสู่อำนาจ การใช้อำนาจและการพ้นจากอำนาจของผู้กระทำการทางการเมืองมีความชอบธรรมและส่งผลให้ระบบการเมืองเกิดเสถียรภาพ

3) ความสำคัญต่อการขัดขวางหรือลดโอกาสการเกิดเผด็จการผู้นำทางการเมือง เพราะสถาบันทางการเมืองสมัยใหม่มักมีโครงสร้างหลากหลายซับซ้อนมีการแบ่งแยกหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะด้าน สถาบันทางการเมืองจึงมีความสำคัญเหนือกว่าตัวบุคคลหรือผู้นำทางการเมืองและ

4) ความสำคัญต่อกระบวนการสร้างเสริมและพัฒนาการเมืองประชาธิปไตย เพราะกลุ่มผลประโยชน์ พรรคการเมือง สื่อมวลชน และอื่น ๆ ล้วนมีบทบาทสำคัญในการต่อสู้เรียกร้องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค หลักนิติธรรม ดังนั้นผู้เขียนได้ทำการศึกษาความก้าวหน้าของการศึกษารัฐศาสตร์ไทย โดยนำเสนอถึงแนวทางการศึกษารัฐศาสตร์ออกเป็นยุคของการศึกษารัฐศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ค่อนข้างชัดว่ามีลักษณะแปรผันตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็น

การเกิดรัฐประหารอันนำไปสู่ความไม่ต่อเนื่องของนโยบายรัฐ สภาพเศรษฐกิจ สังคม แรงกระตุ้นเหล่านี้ส่งผลต่อการศึกษาทางรัฐศาสตร์ทั้งสิ้นซึ่งสามารถอธิบายความก้าวหน้าของรัฐศาสตร์ในประเทศไทยผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแต่ละยุค (คณะกรรมการกลุ่มปรับปรุงชุดวิชาหลักพื้นฐานทางรัฐศาสตร์, 2562 : 11-13) ดังนั้นผู้เขียนมีความสนใจและเห็นถึงความสำคัญของวิวัฒนาการและความก้าวหน้าของรัฐศาสตร์ในประเทศไทยซึ่งผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแต่ละยุคเพื่อเปรียบเทียบความเหมือนความต่างและจุดเด่นจุดด้อยของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองในแต่ละยุคสมัย และเพื่อใช้คาดเดาอนาคตทางการเมืองการปกครองของไทยซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพของพลวัตทางการเมืองการปกครองของไทย ผู้เขียนจึงขอเริ่มจากยุคเริ่มต้นการศึกษาทางรัฐศาสตร์ พ.ศ.2442-2475 ยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475-2490 ยุคเผด็จการอำนาจนิยม พ.ศ.2490-2519 ยุคกึ่งประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองแนวทางรัฐธรรมนูญนิยม พ.ศ. 2520-2540 และยุคการเปลี่ยนแปลงตามแนวปฏิรูปประเทศ พ.ศ.2541-2560 ดังต่อไปนี้

1. ยุคเริ่มต้นการศึกษาทางรัฐศาสตร์ของไทย พ.ศ.2442-2475

เมื่อเกิดการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นการปรับปรุงระบบบริหารราชการแผ่นดินของประเทศจากแบบดั้งเดิมที่ใช้สืบเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายได้มีการจำแนกการปกครองเข้าสู่ส่วนกลางลิตรอนหรือยกเลิกอำนาจของเจ้าเมืองและเจ้าหน้าที่ในเขตหัวเมืองและเมืองขึ้น รวมทั้งการจัดระเบียบสายการบังคับบัญชาเสียใหม่และสามารถเพิ่มจำนวนบุคลากรในส่วนราชการต่าง ๆ การปรับปรุงระบบการบริหารงานและโครงสร้างของระบบราชการสมัยรัชกาลที่ 5 ถือเป็นต้นฉบับของการปฏิรูประบบราชการเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากการตอบสนองผลกระทบที่มาจากประเทศตะวันตก เพื่อให้ระบบราชการไทยมีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพทัดเทียมกับประเทศตะวันตกอันจะเป็นการช่วยรักษาเอกราชของประเทศไทยจากการรุกรานและการล่าอาณานิคมของจักรวรรดินิยมอังกฤษและฝรั่งเศสไว้ได้ การศึกษารัฐศาสตร์ในยุคนี้เป็นการผลิตข้าราชการไปทำงานตามจังหวัดหัวเมืองต่าง ๆ พบว่า ข้าราชการมีความรู้เฉพาะด้านการปฏิบัติงานในหน่วยงานเท่านั้นยังขาดความรู้ในหลักวิชาการเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งสำหรับการปกครองราชการท้องถิ่นที่ควบคู่ไปกับการรู้ในการปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยงาน ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดสถานศึกษาดังนี้ พ.ศ. 2442 จุดเริ่มต้นในการศึกษาเกิดจากการสถาปนาโรงเรียนฝึกหัดข้าราชการพลเรือนมีภารกิจประการสำคัญในการฝึกหัดเฉพาะข้าราชการฝ่ายปกครองป้อนให้กับกระทรวงมหาดไทยเป็นหลัก โดยพิจารณาจากตัวเนื้อหาสิ่งที่เรียนที่สอนจะประกอบไปด้วยวิชาเสมียน วิชากฎหมาย วิชาระเบียบราชการ วิชาฝึกงาน และ อื่น ๆ ที่จำเป็นรวมถึงแนวแห่งราชประเพณีนิยมในกระทรวงมหาดไทยถึงแม้จะมีกระทรวง ทบวงกรมอื่นได้รับบรรจุบัณฑิตจากสำนักฝึกหัดข้าราชการพลเรือนไปบ้าง แต่ก็นับเป็นส่วนน้อย ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากความนิยมและความสนใจของบุตรหลานขุนนางน้อยใหญ่ ที่เป็นกลุ่มซึ่งมีโอกาสได้รับการศึกษาเล่าเรียนในระดับอุดมศึกษา ยังคงให้น้ำหนักความสนใจไปที่สายการปกครองมากกว่าอื่นใดส่วนภูมิภาค ข้อนี้ยังผลให้กระทรวงมหาดไทยในยุคนี้ได้หันมาเปลี่ยนแปลงเนื้อหาหลักสูตรการฝึกหัดอบรมนักเรียนฝึกหัดให้มีความรู้เรื่องการปกครอง

รัฐศาสตร์ในยุคของการปรับปรุงประเทศ มีเนื้อหาสาระอยู่กับสาขาวิชาการแกนหลักคือวิชาการที่เกี่ยวกับการปกครองและการจัดการบริหารงานบ้านเมือง และวิชาการที่เกี่ยวกับเทคนิคและกระบวนการในการพัฒนาประเทศ นำความรู้ทางรัฐศาสตร์มาใช้มีเป้าประสงค์สำคัญอยู่ที่การ

ดำเนินการปรับปรุงประเทศเพื่อให้เท่าทันและเท่าเทียมกับนานาอารยประเทศที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับรัฐสยาม ผ่านการนำวิชาการความรู้รวมถึงเทคนิควิทยาการ การบริหารงานใหม่ๆ ที่เชื่อกันว่าทันสมัยมาจากซีกโลกตะวันตก ซึ่งก็ได้ส่งผลให้ราชสำนักต้องขยายบทบาทพิเศษในการสร้างคนและสร้างความรู้ สำหรับใช้เป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการบ้านเมืองและปกครองดูแลประเทศตามแนวทางที่พึงประสงค์ โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาได้เปิดสอนเป็นสาขาวิชาหนึ่งขึ้นคือ สาขาการปกครอง อย่างไรก็ตามพบว่าได้มีการพัฒนาวิชารัฐศาสตร์ขึ้นในระดับหนึ่ง หากเนื้อหาใดที่กระทบกระเทือนต่อการปกครองระบอบดังกล่าวก็แทบจะไม่มีการสอนกันเลย พ.ศ.2445 ได้มีการปรับปรุงและขยายเป็นโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเพื่อเป็นการผลิตบุคลากรเพื่อเข้ารับราชการให้สอดคล้องกับการปฏิรูประบอบราชการ พ.ศ. 2453 สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 เป็นการศึกษาวิชาข้าราชการพลเรือนทั่วไป และวิชาเสมียนยกฐานะเป็น “โรงเรียนข้าราชการพลเรือน” พ.ศ. 2459 ได้สถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้น เกิดคณะรัฐประศาสนศาสตร์ขึ้น พ.ศ. 2474 ซึ่งเรียกรัฐศาสตร์ในสมัยนี้ว่า “รัฐศาสตร์แบบพระพุทธเจ้าหลวง” หรือ “รัฐศาสตร์แบบรัฐประชาชาติยุคก่อตัว” อันมีลักษณะสำคัญอยู่ที่การเป็นรัฐสมบูรณ์ญาสิทธิ (Absolutist State) ที่ยึดหลักแนวทางการบริหารจัดการการเมือง การปกครองไว้ที่ความสำนึกในพันธกิจของชนชั้นสูงได้และการจัดการเรียนการสอนได้ถูกนำมาสอนกันอย่างเป็นจริงเป็นจังด้วยการศึกษารัฐศาสตร์ของไทยอาจเรียกว่าเป็นการศึกษารัฐศาสตร์ในยุคโบราณของไทย แตกต่างจากการศึกษารัฐศาสตร์ในปัจจุบันอย่างมาก ทั้งในด้านของเนื้อหา หรือประเด็นที่สนใจศึกษาและวิธีการในการศึกษา การศึกษาที่เรียกว่ารัฐศาสตร์อาจเรียกว่าเป็นการศึกษาศาสตร์ หรือวิชาทางการเมือง อาจนับย้อนไปถึงสมัยสุโขทัย โดยเป็นลักษณะของการศึกษาศิลปะในการปกครอง ซึ่งเป็นการศึกษาที่จำกัดไว้เฉพาะในหมู่ชนชั้นผู้ปกครอง คือ กษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และพวกขุนนางเท่านั้น (สิริมาศ หมั่นสาย, 2560 : 3-5)

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ของไทยกล่าวได้ว่ารัฐศาสตร์นับแต่ยุคเริ่มต้นสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาโดยเป็นไปภายใต้อิทธิพลของวิชาการในสังคมตะวันตก กล่าวกันว่าสหรัฐอเมริกา นับเป็นต้นกำเนิดของวิชาการความรู้ทางรัฐศาสตร์สมัยใหม่ เหตุที่กล่าวเช่นนั้นอาจเป็นเพราะเหตุผลที่ว่าหลักสูตรการเรียนการสอนทางรัฐศาสตร์หรือแม้แต่ครูบาอาจารย์ที่ทำการสอนรัฐศาสตร์ในสังคมไทยในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาล้วนเป็นผลผลิตหรือผ่านการศึกษาวិชาการความรู้ทางรัฐศาสตร์มาจากประเทศตะวันตกรัฐศาสตร์ไทยในยุคเริ่มต้นนั้นมีเนื้อหาสาระอยู่กับสาขาวิชาการปกครองและการจัดการบริหารงานบ้านเมือง มีวิชาที่เกี่ยวกับเทคนิคและกระบวนการในการพัฒนาประเทศโดยใช้เทคนิคทางรัฐศาสตร์เข้ามาใช้ภายใต้หลักสูตรที่จัดตั้งในโรงเรียนมหาดเล็กและพัฒนาเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนภายหลังที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

2. ยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475-2490

การศึกษารัฐศาสตร์ไทยในช่วงนี้เป็นยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองของประเทศไทยนั้น ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการเรียนการสอนในทางการเมืองการปกครองด้วย ซึ่งเห็นได้จากการตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองจากผลการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยคณะราษฎรโดยท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ตระหนักถึงความจำเป็นในอันที่จะปูพื้นฐานความคิดทางการเมืองให้สิทธิและโอกาสกับประชาชนส่วนใหญ่ที่จะได้รับการศึกษา ต่อมาท่านปรีดี

พณมยงค์ ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476 ต่อสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476 สภาผู้แทนราษฎรได้ผ่านร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว ปรากฏในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. 2476 จากการพิจารณาถึงคำกราบบังคมทูลของท่านปรีดี พนมยงค์ในฐานะผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยต่อสมเด็จพระยามหาวชิราวุฒินายกผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในวันเปิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2477 ก็จะได้เห็นได้ชัดถึงจุดหมายของการตั้งมหาวิทยาลัยแห่งนี้ที่ว่า “ในการตั้งสถานศึกษาตามลักษณะของมหาวิทยาลัยย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์และเป็นปัจจัยในการแสดงความก้าวหน้าของประเทศ ประชาชนชาวสยามจะเจริญในอารยธรรมได้ก็โดยอาศัยการศึกษา อันดี ตั้งแต่ชั้นต่ำตลอดถึงการศึกษาชั้นสูง เพราะฉะนั้นในการที่จะอำนวยความสะดวกและประโยชน์ของราษฎรในสมัยนี้ จึงจำเป็นต้องมีสถานศึกษาให้ครบบริบูรณ์ทุกชั้น มหาวิทยาลัยย่อมอุปมาประดุจบ่อน้ำบำบัดความกระหายของราษฎร ผู้สมัครแสวงหาความรู้อันเป็นสิทธิและโอกาสที่เขาควรมิควรได้ตามหลักแห่งเสรีภาพในการศึกษา รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรเห็นความจำเป็นในข้อนี้จึงตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น” การเปลี่ยนแปลงทางด้านสถาบันการจัดการเรียนการสอนวิชารัฐศาสตร์ในประเทศไทยในช่วงนี้เกิดขึ้นภายหลังจากที่คณะรัฐประศาสนศาสตร์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถูกยุบไปในปี พ.ศ. 2472 เนื่องจากมีจำนวนนักเรียนน้อยและตั้งขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2476 เป็นคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ในปี พ.ศ. 2476 ได้มีการประกาศพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ให้โอนคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไปสังกัดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (สิริมาส หมั่นสาย, 2565 : online)

สรุปว่าการเปลี่ยนการปกครองส่งผลต่อการเรียนการสอนด้านรัฐศาสตร์ซึ่งเห็นได้จากการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเกิดขึ้น ส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษาและเป็นการปูพื้นฐานความคิดทางการเมืองให้กับประชาชนต่อมาในช่วงประมาณปี พ.ศ.2493-2513 การศึกษารัฐศาสตร์ไทยได้รับอิทธิพลจากรัฐศาสตร์อเมริกาอีกครั้ง ในช่วงนี้มุ่งเน้นประเด็นในการศึกษาตามแนวพฤติกรรมศาสตร์ และอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เข้าเก็บข้อมูล ส่งผลให้รัฐศาสตร์ในช่วงนี้มีหน้าที่สำคัญ คือการให้ข้อเสนอแนะและเสนอแนวคิดในการพัฒนาประเทศ และแนวทางการปรับปรุงสถาบันทางการเมืองการปกครอง

3. ยุคเผด็จการอำนาจนิยม พ.ศ.2490-2519

การศึกษารัฐศาสตร์ในปี พ.ศ. 2491 รัฐบาลได้จัดตั้ง คณะรัฐศาสตร์ขึ้นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการจัดตั้งคณะรัฐศาสตร์ขึ้นครั้งนี้ไม่ได้เป็นผลมาจากพัฒนาการทางการศึกษาแต่เป็นเหตุผลทางการเมืองของกลุ่มนายทหารที่ต้องการลดบทบาทของกลุ่มปรีดีที่ผูกขาดการผลิตบัณฑิตเข้าสู่ระบบราชการด้วยหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต และในปีถัดมาคณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ได้ถูกตั้งขึ้นตามมา การเกิดขึ้นของคณะรัฐศาสตร์นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาวิชารัฐศาสตร์สมัยใหม่ในประเทศไทย แม้ว่าการศึกษารัฐศาสตร์ในช่วงนี้จะยังคงเป็นการผลิตบัณฑิตเพื่อการทำงานในสายงานราชการเป็นหลักแต่การศึกษาในลักษณะที่เป็นวิชาการนั้นก็เริ่มมีการพัฒนาขึ้นเรื่อยมา การศึกษารัฐศาสตร์ไทยได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา โดยที่มหาวิทยาลัยอินเดียนา ได้ให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการแก่คณะรัฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี พ.ศ. 2498 เพื่อให้การศึกษาในระดับปริญญาโท ในเวลาต่อมาคณะ

ดังกล่าวได้แยกตัวออกมาเป็นสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ในปี พ.ศ. 2509 นอกจากนี้ทางคณะรัฐศาสตร์ ทั้งที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาเช่นกันโดยมูลนิธิฟุลไบรท์ได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยร่างหลักสูตรทางด้านรัฐศาสตร์ให้แก่ทั้ง 2 มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494 ซึ่งนับได้ว่าวิชารัฐศาสตร์ในฐานะที่เป็นศาสตร์ในการพยายามศึกษาและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองอย่างลึกซึ้งก็เริ่มต้นขึ้น ณ จุดนี้การศึกษารัฐศาสตร์ในปีถัดมา ภายหลังจากเข้ามาปูรากฐานของรัฐศาสตร์อเมริกันนั้นเป็นการศึกษาแนวพฤติกรรมศาสตร์ประมาณช่วงปี พ.ศ.2493-2513 การศึกษารัฐศาสตร์ไทยก็ได้รับอิทธิพลจากกระแสรัฐศาสตร์อเมริกันในการนำมาใช้ศึกษาการเมืองการปกครองไทยด้วยเช่นกัน ส่งผลให้การศึกษารัฐศาสตร์ในสังคมไทยในช่วงนี้มีประเด็นหลักที่มุ่งศึกษา เช่นการศึกษาพฤติกรรมการเลือกตั้ง ทศนคติของปัจเจกบุคคลต่อกรณีปัญหาต่าง ๆ วัฒนธรรมทางการเมือง การเรียนรู้ทางการเมืองบุคลิกภาพทางการเมือง เป็นต้น รวมถึงวิธีการในการศึกษาก็ให้ความสำคัญกับการวัดและการเก็บข้อมูลที่เป็นวิทยาศาสตร์เป็นอย่างมาก ประมาณ 3 ทศวรรษนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 เป็นต้นมา รัฐศาสตร์ได้ทำหน้าที่สำคัญในการให้ข้อเสนอแนะและการเสนอแนวคิดในเรื่องการพัฒนาประเทศ แนวทางการปรับปรุงสถาบันทางการเมืองการปกครอง รวมทั้งการปรับปรุงองค์การทางการเมืองและระบบราชการด้วยการเสนอตัวแบบ แนวคิดและทฤษฎีใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์และได้รับการยอมรับอย่างสูงในสังคมไทย แม้ในปัจจุบันรัฐศาสตร์ในสังคมไทยจะมีลักษณะอ่อนแรงทางวิชาการ เนื่องจากบทความหนังสือวารสารทางวิชาการกลับลดลงทั้งที่นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์เพิ่มจำนวนมากขึ้นกว่าเดิม (ธเนศร์ เจริญเมือง, 2545)

ในช่วงนี้กลุ่มแนววิเคราะห์เชิงรัฐ และเศรษฐศาสตร์การเมือง เริ่มมีบทบาทมากขึ้น ในฐานะกรอบแนวความคิดในวงการรัฐศาสตร์ไทย นับตั้งแต่ช่วงวิชาการสากลเริ่มนำรัฐมาศึกษาในฐานะหน่วยการวิเคราะห์ได้เสนอบทความเกี่ยวกับแนวการวิเคราะห์การเมืองแนวรัฐขึ้นมาใหม่ การศึกษาแนวรัฐซึ่งพื้นฐานทางทฤษฎีและการถกเถียงเกี่ยวข้องกับแนวการศึกษา เศรษฐศาสตร์การเมือง มีการถกเถียงและพัฒนาทางความคิดร่วมกันทางวิชาการช่วงหนึ่งในวงวิชาการไทยเป็นที่น่าสังเกตว่าการพัฒนาการของรัฐศาสตร์ไทย เมื่อมาถึงจุดนี้ได้ นักวิชาการในกลุ่มแนวความคิดนี้เป็นจำนวนมาก โดยเป็นนักวิชาการส่วนใหญ่ที่มองการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในฐานะของสังคมเพียงอย่างเดียวที่เป็นศูนย์กลางในการวิเคราะห์ทางการเมือง ดังนั้นสถานภาพของรัฐศาสตร์ไทยในมุมมองของนักวิชาการจึงไม่มีความหลากหลาย ขาดมุมมองทางทฤษฎี ที่หลากหลายในการเลือกปัจจัยที่จะเป็นศูนย์กลางการมองการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งในความเป็นจริงพัฒนาการของรัฐศาสตร์เริ่มเห็นการก่อตัวของปัจจัยระบบระหว่างประเทศในฐานะศูนย์กลางการเปลี่ยนแปลง (ลิขิต ธีรเวคิน, 2554)

จะเห็นได้ว่า ทางการเมืองและระบบราชการด้วยการนำเสนอภายใต้ตัวแบบใหม่ ๆ แนวคิดทฤษฎีใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์และได้รับการยอมรับในสังคมไทยในยุคทศวรรษ 2520 นั้นได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือการพัฒนาประชาธิปไตย โดยเกิดจากการยึดอำนาจในปลายปี 2520 จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายที่สำคัญด้านต่าง ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อทิศทางการศึกษารัฐศาสตร์คือการลดบทบาทรัฐและเพิ่มบทบาทเอกชนขึ้น จึงทำให้เกิดนโยบายการชะลอตัว บรรจุ เข้ารับข้าราชการ แต่ในขณะเดียวกันในภาคเอกชนก็มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในการจ้างงาน แต่มุ่งเน้นรับผู้ที่สำเร็จการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ด้านวิทยาการจัดการมากกว่ารัฐศาสตร์ นอกจากผลกระทบด้านตลาดแรงงานที่เปลี่ยนไปแล้ว การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ยังได้รับผลกระทบจากนโยบายอุดมศึกษา

ในด้านการผลิตบัณฑิต โดยรัฐมุ่งขยายการผลิตบัณฑิตเฉพาะในสาขาที่ขาดแคลน และ ลดการผลิตในสาขาที่เกินความต้องการของแรงงาน และในยุคสุดท้าย

4. ยุคกึ่งประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองแนวทางรัฐธรรมนูญนิยม พ.ศ. 2520-2540

ในยุคของสังคมไทยในทศวรรษ 2520 พบกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือการพัฒนาประชาธิปไตยที่เริ่มจากการยึดอำนาจของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ในปลายปี พ.ศ. 2520 การประกาศใช้รัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. 2521 และการเลือกตั้งทั่วไปในปี พ.ศ. 2522 ในด้านที่สองคือ การเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งก่อตัวขึ้นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2510 ในช่วงนี้พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ขึ้นครองอำนาจในฐานะนายกรัฐมนตรีตั้งแต่ปีพ.ศ. 2523 เป็นต้นมาท่ามกลางการยอมรับของคนส่วนใหญ่และปัญหาด้านเศรษฐกิจที่ต้องการแก้ไขและปรับปรุงอย่างเร่งด่วน สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองดังกล่าว ได้เอื้ออำนวยให้รัฐบาลสามารถปรับเปลี่ยนนโยบายด้านต่าง ๆ ได้ อย่างเต็มที่และรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายหลายด้านได้ส่งผลกระทบต่อทิศทางการศึกษาทางรัฐศาสตร์ทั้งทางตรงและทางอ้อม กลไกหลัก 3 ประการที่รัฐบาลพลเอกเปรมนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปีแรกที่ขึ้นอำนาจ คือ

1.การจัดตั้งคณะกรรมการกำกับนโยบายเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่บริหารนโยบายเศรษฐกิจและเร่งรัดการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ

2.การจัดตั้งคณะกรรมการสร้างงานในชนบท (กชช.) และกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.)

3.การก่อตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน (กรอ.) การก่อตั้งคณะกรรมการร่วมที่เกิดขึ้นนำไปสู่การปรับเปลี่ยนนโยบายและกลยุทธ์ในการพัฒนาหลายด้าน กลยุทธ์ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การลดบทบาทรัฐและเพิ่มบทบาทเอกชน ในด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง มาตรการหนึ่งที่นำมาใช้แก้ปัญหาการขาดดุลด้านงบประมาณของรัฐและส่งเสริมบทบาทของภาคเอกชน ได้แก่ การลดขนาดของระบบราชการ คณะรัฐมนตรีในยุคนั้นได้มีมติรับหลักการที่จะลดอัตราการเพิ่มของข้าราชการในสาขาที่ไม่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโดยตรงโดยมีแนวทางถือปฏิบัติอยู่ 2 ประการ กล่าวคือ ประการแรก ให้ปรับวิธีการบริหารบุคคลของหน่วยราชการเสียใหม่ โดยไม่ให้เพิ่มจำนวนขึ้นยกเว้นในกรณีพิเศษ แต่เน้นการยกระดับและปรับปรุงคุณภาพข้าราชการและสำนักงานเป็นหลัก ประการที่สองให้เพิ่มจำนวนข้าราชการและพนักงานสำหรับหน่วยงานบริหารที่ไม่เกี่ยวกับการบริหารการพัฒนาได้อย่างมากไม่เกินร้อยละ 2 ต่อปี นโยบายการชะลอการเพิ่มข้าราชการดังกล่าวทำให้การจ้างงานระบบราชการในระยะนี้ลดลงอย่างเห็นได้ชัดหากพิจารณาในเชิงอุปสงค์ของสังคมที่มีต่อการศึกษาทางรัฐศาสตร์ นโยบายและมาตรการของรัฐไม่เพียงแต่จะทำให้ความนิยมในการศึกษาด้านรัฐศาสตร์โดยภาพรวมลดลงเท่านั้น แต่ยังทำให้การศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์กลายเป็นสาขาที่มีผู้ต้องการศึกษามากที่สุดในบรรดาสาขารัฐศาสตร์อีกด้วย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะรัฐศาสตร์, 2528)

ในขณะเดียวกันในภาคเอกชนซึ่งมีบทบาทในการจ้างงานมากขึ้น ก็มีความต้องการผู้สำเร็จการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ โดยเฉพาะผู้ที่ผ่านหลักสูตรที่เน้นไปด้านวิทยาการจัดการอยู่น้อย ความต้องการผู้สำเร็จการศึกษาทางด้านบริหารธุรกิจที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในภาคเอกชนจนสถาบันการศึกษาผลิตบัณฑิตด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ออกมาป้อน ได้ไม่ทัน การศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์หรือบริหารธุรกิจ ซึ่งศึกษาด้านการบริหารคล้าย ๆ กัน สามารถแทรกตัวเข้าไปในตลาดแรงงานส่วนนี้ได้เป็นอย่างดีนอกจากผลกระทบจากมาตรการการชะลอการเพิ่มข้าราชการแล้ว

การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในช่วงนี้ยังเผชิญกับกรอบจำกัดจากนโยบายอุดมศึกษาของรัฐอีกด้วย ในด้านการผลิตบัณฑิตรัฐวางแผนนโยบายที่เน้นการขยายการผลิตบัณฑิตเฉพาะในสาขาที่ขาดแคลน และลดการผลิตในสาขาที่เกินความต้องการของตลาดแรงงาน อาทิ ด้านนิติศาสตร์ ศีทศาสตร์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในฐานะที่เป็นสังคมศาสตร์สาขาหนึ่งที่ผลิตบัณฑิตออกมาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยเปิด จึงถูกตีกรอบไม่ให้ขยายตัวออกไปมากกว่าที่เป็นอยู่ถึงกระนั้นก็ในช่วงแรกที่นโยบายดังกล่าวเพิ่มเริ่มต้นนำมาปฏิบัติ ภาควิชารัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ยังสามารถเกิดขึ้นได้ในปี พ.ศ. 2525 ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะภาควิชารัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยนี้มีเป้าหมายบางด้านที่สอดคล้องกับนโยบายด้านความมั่นคงของรัฐ นั่นคือ การผลิตบัณฑิตและบุคลากรเพื่อทำงานในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะนั่นเอง (ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, 2530)

ในบรรดาสาขาต่างๆ ของรัฐศาสตร์ไทย สาขาการปกครองดูเหมือนว่าจะได้รับผลกระทบจากนโยบายชะลอการเพิ่มข้าราชการมากที่สุด ในทุกมหาวิทยาลัยความนิยมในสาขาการปกครองจะลดลงมากที่สุด ทั้งที่เคยเป็นสาขาที่เก่าแก่ที่สุดและในอดีตมีผู้นิยมศึกษามากที่สุดสาขาหนึ่งสาเหตุสำคัญก็คือ การศึกษารัฐศาสตร์สาขานี้ผูกติดอยู่กับระบบราชการมากกว่าสาขาอื่นตลาดแรงงานหลักของบัณฑิตสาขาการปกครอง คือ กระทรวงมหาดไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานในตำแหน่งปลัดอำเภอ ตำรวจ และพัฒนาการ รวมทั้งงานลักษณะเดียวกันของกรุงเทพมหานครโอกาสในการทำงานที่น้อยลง จึงเป็นส่วนที่ทำให้ผู้ศึกษาด้านรัฐศาสตร์เลือกเรียนในสาขาวิชาหรือภาควิชาที่น้อยลง ในกรณีของคณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รายงานประจำปีของภาควิชาการปกครอง (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะรัฐศาสตร์, 2528) ได้สะท้อนสภาพดังกล่าวไว้ว่า “ในช่วงปี พ.ศ. 2529 นิสิตและบัณฑิตของภาควิชาการปกครองจะมีจำนวนที่ต่ำลงมากทั้งนี้เพราะนิสิตหันไปเลือกภาควิชาอื่นที่นิสิตเห็นว่าน่าจะมีโอกาสในการหางานทำได้ง่ายกว่าเป็นสำคัญ ตลาดอาชีพจึงเป็นตัวการสำคัญในการกำหนดจำนวนนิสิตของภาควิชา” สำหรับอีกสาขาหนึ่งของการศึกษารัฐศาสตร์ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ทั้งนี้เพราะบัณฑิตในสาขานี้มีทางเลือกในการทำงานมากกว่าสาขาการปกครอง หากไม่รับราชการในกระทรวงต่างประเทศ หรือหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐ ก็ยังสามารถทำงานในหน่วยงานอื่นที่ต้องการอาศัยความรู้ด้านการติดต่อระหว่างประเทศได้ การเติบโตของภาคเอกชน การลดบทบาทรัฐและการปรับตัวของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา สังคมไทยได้เข้าไปผูกติดกับสังคมโลกอย่างใกล้ชิดโดยผลของการเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจ การส่งออกและการพัฒนาอุตสาหกรรม กระแสการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในสังคมโลกจึงเชื่อมโยงมาสู่สังคมไทยอย่างต่อเนื่องและหนึ่งในบรรดาการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็คือ การลดบทบาทรัฐและการขยายตัวของภาคเอกชน อันเป็นผลจากการเติบโตของระบบทุนนิยมโลกกระแสความคิดเสรีนิยมยุคใหม่ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2527) ในแง่ของตลาดแรงงาน การชะงักของภาครัฐบาลในช่วงนี้ทำให้การจ้างงานในภาครัฐลดลงไปอีก อัตราการเพิ่มของจำนวนข้าราชการระดับ 3 ที่ลดลงอย่างมากภายในช่วงนี้ เมื่อเทียบกับช่วงก่อน สะท้อนให้เห็นถึงการหดตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องของภาครัฐบาลในสังคมไทยด้วยเหตุที่รัฐเห็นว่าการลดกำลังคนในภาครัฐบาลและการเพิ่มบทบาทของเอกชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระยะที่ผ่านมายังไม่น่าพอใจ นโยบายของรัฐตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 จึงมุ่งให้ลดปริมาณข้าราชการลงในอัตราที่สูงขึ้นโดยอาศัยการเกลี้ยกล่อมกำลังคนที่มีอยู่ในขณะเดียวกันก็สนับสนุนให้เอกชนเข้ามามีบทบาทแทนรัฐบาลมากขึ้นเท่าที่จะทำได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2530) บทบาทของระบบ

ราชการในฐานะแหล่งจ้างงานของผู้สำเร็จการศึกษาทางรัฐศาสตร์จึงลดความสำคัญลงกลุ่ตู่ในการพัฒนาของรัฐในระยะนี้ซึ่งเน้นหลักการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ นำไปสู่การให้ความสำคัญกับนโยบายการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างสูงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นโยบายด้านการศึกษากลับลดความสำคัญลงให้มีฐานะเป็นส่วนประกอบของนโยบายดังกล่าว โดยให้การศึกษาคำหน้าที่เป็นฝ่ายผลิตกำลังคนสนองนโยบายด้านการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในระดับอุดมศึกษา นโยบายของรัฐก็เน้นหนักการเร่งผลิตบัณฑิตเพิ่มขึ้นในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและลดการผลิตบัณฑิตในด้านสังคมศาสตร์ลงภายในบริบทของการเปลี่ยนแปลงและนโยบายของรัฐเช่นนี้การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ก็เผชิญกับความตกต่ำมากขึ้น การศึกษานี้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการด้านการมีงานทำได้อย่างชัดเจนอีกต่อไป หลังจากแนวโน้มด้านนี้เริ่มส่อให้เห็นมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2500 นอกจากนั้นการที่ผู้สำเร็จการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ต้องอาศัยตลาดงานของระบบราชการเป็นหลักในขณะที่งานดังกล่าวมีอัตราเงินเดือนต่ำมาก เมื่อเทียบกับงานในภาคเอกชน ค่าจ้างแรงงานในภาคเอกชน บางครั้งอาจสูงกว่าเงินเดือนข้าราชการในระดับเดียวกันโดยเฉลี่ยถึง 6-7 เท่า (พิสิฐ ลี้อาธรรม, 2537 : อัดสำเนา)

สรุปว่า บริบทของรัฐศาสตร์ในยุคนี้มีความโดดเด่นเชิงวิชาชีพที่ชัดเจน ทั้งด้านเนื้อหาการเรียนการสอน เมื่อสำเร็จการศึกษายังคงมุ่งเน้นประกอบอาชีพรับราชการ ถึงแม้ว่าความสามารถของภาครัฐในการรับเข้าบรรจุนั้นถูกจำกัดไว้ด้วยงบประมาณและมาตรการควบคุมกำลังคนของภาครัฐก็ตามแต่การประกอบอาชีพราชการยังเป็นอาชีพที่มุ่งหวัง นอกจากนี้ในภาคเอกชนก็ได้เปิดกว้างยอมรับและเปิดคุณสมบัติสำหรับตำแหน่งงานเพื่อรับผู้สำเร็จการศึกษาในสายรัฐศาสตร์เข้าทำงานเพิ่มมากขึ้น

5. ยุคการเปลี่ยนแปลงตามแนวปฏิรูปประเทศ พ.ศ.2541-2560

ตามทฤษฎีรัฐศาสตร์ การยึดอำนาจเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 คือรัฐประหาร แต่มีหลายฝ่ายมองว่าระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยถูกฉีกทำลายไปแล้วก่อนจะมีการยึดอำนาจเมื่อวันที่ 19 กันยายน เสียด้วยซ้ำเนื่องจากสภาพการเมืองตกอยู่ในสภาวะที่พรรคการเมืองพรรคเดียวควบคุมอำนาจเบ็ดเสร็จ ทั้งอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการบางส่วน และองค์กรตามรัฐธรรมนูญจนกลายเป็นเผด็จการประชาธิปไตย ดังนั้นเหตุการณ์ 19 กันยายน จึงเป็นเพียงกระบวนการฉีกรัฐธรรมนูญให้เบ็ดเสร็จสมบูรณ์ ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยจึงวกกลับมาสู่สภาวะที่คล้ายคลึงกับสิ่งที่เคยเกิดขึ้นในอดีต คือเหตุการณ์เมื่อ 14 ตุลาคม 2516 เป็นแต่ว่า 14 ตุลาคม 2516 นับเป็นกรณีที่ประชาชนลุกฮือขับไล่รัฐบาลเผด็จการทหาร กรณี 19 กันยายน 2549 เป็นกรณีที่ทหารโดยการยินยอมของประชาชนลุกขึ้นมาขับไล่รัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้ง แต่มีพฤติกรรมและการกระทำที่เป็นเผด็จการภายใต้กรอบของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยรัฐศาสตร์ไทยในบริบทความโดดเด่นเชิงวิชาชีพ ก็ยังคงความสำคัญอยู่แม้กระทั่งในปัจจุบัน ความข้อนี้พิจารณาจากทั้งเนื้อหาการเรียนการสอน และตัวบัณฑิตเองที่ต่างประสงค์จะนำคุณวุฒิไปประกอบวิชาชีพข้าราชการตามความต้องการของแต่ละส่วนราชการอยู่จำนวนไม่น้อย แม้จะปรากฏว่าความสามารถในการรับข้าราชการของแต่ละหน่วยงานถูกจำกัดไว้ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณและมาตรการควบคุมกำลังคนภาครัฐของรัฐบาล โดยที่จำนวนนักศึกษาซึ่งเลือกเรียนสาขานี้มีได้ลดลงไปแต่ประการใด โดยเฉพาะนักศึกษารัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหงที่ดูนับวันแต่จะเพิ่มจำนวนและมีแนวโน้มมากขึ้นในแต่ละปี ทั้งในการศึกษาระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา ในเชิงการประกอบวิชาชีพ คำตอบต่อสิ่งที่ได้

กล่าวไปแล้วน่าจะอยู่กับการยอมรับและการเปิดกว้างด้านคุณสมบัติสำหรับตำแหน่งงาน ของบรรดาบริษัทห้างร้านภาคเอกชนต่อบัณฑิตที่จบในสายรัฐศาสตร์ (สิริมาสมื่นสาย, 2565 : online)

สรุปได้ว่าการศึกษารัฐศาสตร์แบ่งออกเป็นยุคๆของการศึกษารัฐศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ค่อนข้างชัดว่ามีลักษณะแปรผันตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการเกิดรัฐประหารอันนำไปสู่ความไม่ต่อเนื่องของนโยบายรัฐ สภาพเศรษฐกิจ สังคม แรงกระตุ้นเหล่านี้ส่งผลต่อการศึกษารัฐศาสตร์ทั้งสิ้นซึ่งสามารถอธิบายความก้าวหน้าของศาสตร์ในประเทศไทยผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแต่ละยุคเพื่อพัฒนาวิวัฒนาการต่อไปในยุคปัจจุบัน เป็นต้น

บทสรุป

การพัฒนาองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ของไทยกล่าวได้ว่ารัฐศาสตร์นับแต่ยุคเริ่มต้นสมัย รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา โดยเป็นไปภายใต้อิทธิพลของวิชาการในสังคมตะวันตก กล่าวกันว่า สหรัฐอเมริกานับเป็นต้นกำเนิดของวิชาการความรู้ทางรัฐศาสตร์สมัยใหม่ เหตุที่กล่าวเช่นนี้อาจเป็นเพราะเหตุผลที่ว่าหลักสูตรการเรียนการสอนทางรัฐศาสตร์หรือแม้แต่ครูบาอาจารย์ที่ทำการสอนรัฐศาสตร์ในสังคมไทยในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาล้วนเป็นผลผลิตหรือผ่านการศึกษาวិชาการความรู้ทางรัฐศาสตร์มาจากประเทศตะวันตกรัฐศาสตร์ไทยในยุคเริ่มต้นนั้นมีเนื้อหาสาระอยู่กับสาขาวิชาการปกครองและการจัดการบริหารงานบ้านเมือง มีวิชาที่เกี่ยวกับเทคนิคและกระบวนการในการพัฒนาประเทศโดยใช้เทคนิคทางรัฐศาสตร์เข้ามาใช้ภายใต้หลักสูตรที่จัดตั้งในโรงเรียนมหาดเล็ก และพัฒนามาเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนภายหลังที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ผลจากการเปลี่ยนการปกครองส่งผลต่อการเรียนการสอนด้านรัฐศาสตร์ซึ่งเห็นได้จากการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเกิดขึ้น ส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษาและเป็นการปูพื้นฐานความคิดทางการเมืองให้กับประชาชนต่อมาในช่วงประมาณปี พ.ศ.2493-2513 การศึกษารัฐศาสตร์ไทยได้รับอิทธิพลจากรัฐศาสตร์อเมริกาอีกครั้งในช่วงนี้มุ่งเน้นประเด็นในการศึกษาตามแนวพฤติกรรมศาสตร์ และอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เข้าเก็บข้อมูล ส่งผลให้รัฐศาสตร์ในช่วงนี้มีหน้าที่สำคัญคือ การให้ข้อเสนอแนะและเสนอแนวคิดในการพัฒนาประเทศ แนวทางการปรับปรุงสถาบันทางการเมืองการปกครอง ปรับปรุงองค์การทางการเมืองและระบบราชการด้วยการนำเสนอภายใต้ตัวแบบใหม่ ๆ แนวคิดทฤษฎีใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์และได้รับการยอมรับในสังคมไทยในยุทศวรรษ 2520 นั้นได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือการพัฒนาประชาธิปไตย โดยเกิดจากการยึดอำนาจในปลายปี 2520 จำเป็น ต้องมีการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายที่สำคัญด้านต่าง ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อทิศทางการศึกษารัฐศาสตร์คือการลดบทบาทรัฐและเพิ่มบทบาทเอกชนขึ้น จึงทำให้เกิดนโยบายการชะลอตัว บรรจุ เข้ารับข้าราชการ แต่ในขณะเดียวกันในภาคเอกชนก็มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในการจ้างงาน แต่มุ่งเน้นรับผู้ที่สำเร็จการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ด้านวิทยาการจัดการมากกว่ารัฐศาสตร์ นอกจากผลกระทบด้านตลาดแรงงานที่เปลี่ยนไปแล้ว การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ยังได้รับผลกระทบจากนโยบายอุดมศึกษาในด้านการผลิตบัณฑิต โดยรัฐมุ่งขยายการผลิตบัณฑิตเฉพาะในสาขาที่ขาดแคลน และ ลดการผลิตในสาขาที่เกินความต้องการของแรงงาน และในยุคสุดท้าย พ.ศ. 2541-2560 บริบทของรัฐศาสตร์ในยุคนี้มีความโดดเด่นเชิงวิชาชีพที่ชัดเจน ทั้งด้านเนื้อหาการเรียนการสอน เมื่อสำเร็จการศึกษายังคงมุ่งเน้นประกอบอาชีพรับราชการ ถึงแม้ว่าความสามารถของภาครัฐในการรับเข้าบรรจุนั้นถูกจำกัดไว้ด้วยงบประมาณและมาตรการควบคุมกำลังคนของภาครัฐก็

ตามแต่การประกอบอาชีพราชการยังเป็นอาชีพที่มุ่งหวัง นอกจากนี้ในภาคเอกชนก็ได้เปิดกว้างยอมรับและเปิดคุณสมบัติสำหรับตำแหน่งงานเพื่อรับผู้สำเร็จการศึกษาในสายรัฐศาสตร์เข้าทำงานเพิ่มมากขึ้น

อนึ่งสำหรับแนวทางในการพัฒนาวิชาการด้านรัฐศาสตร์นั้นยังมีสาเหตุหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาด้านวิชาการซึ่งมีสาเหตุในหลายประการ ได้แก่ประการแรก ผู้มีอำนาจมักกำหนดนโยบายสังคมที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาเพื่อความอยู่รอดเฉพาะหน้าประการที่สอง สถาบันวิชาการยังขาดขีดความสามารถและความเข้มแข็งเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ว่าการลงทุนทางวิชาการจะก่อให้เกิดความคุ้มค่าในระยะยาวประการที่สาม วัฒนธรรมของสังคมไทยเองที่ยังไม่ค่อยยอมรับวิชาการอย่างจริงจังนอกเหนือจากการคิดว่าวิชาการเป็นบันไดไต่เต้าไปสู่อาชีพและฐานะทางสังคมประการสุดท้าย วิทยาศาสตร์หรือวิชาการมีค่าตัวแพง เนื่องจากจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ เครื่องไม้เครื่องมือราคาแพงหรือมีชิ้นนั้นก็ต้องใช้แรงงานคุณภาพที่มีค่าตอบแทนสูงจากสาเหตุทั้ง 4 ประการ ได้ส่งผลกระทบต่อเนื่องให้วิชาการทางด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในสังคมไทยขาดความก้าวหน้าทั้งในแง่การจัดระเบียบสถาบันวิชาการ มาตรฐานและบรรทัดฐานทางวิชาการความกระตือรือร้น ของนักวิชาการและชุมชนวิชาการ ตลอดจนกิจกรรมหลักทางวิชาการซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การเรียนการสอน การวิจัย และการบริการสังคม ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงการประยุกต์ใช้ให้เกิดผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมต่อสาธารณะหรือสังคมโดยรวม การศึกษารัฐศาสตร์แบ่งออกเป็นยุคๆของการศึกษารัฐศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ค่อนข้างชัดว่ามีลักษณะแปรผันตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการเกิดรัฐประหารอันนำไปสู่ความไม่ต่อเนื่องของนโยบายรัฐ สภาพเศรษฐกิจสังคม แรงกระตุ้นเหล่านี้ส่งผลต่อการศึกษารัฐศาสตร์ทั้งสิ้นซึ่งสามารถอธิบายความก้าวหน้าของ รัฐศาสตร์ในประเทศไทยผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแต่ละยุคเพื่อพัฒนาวิวัฒนาการต่อไปในยุคปัจจุบัน เป็นต้น

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการกลุ่มปรับปรุงชุดวิชาหลักพื้นฐานทางรัฐศาสตร์. (2562). **หลักพื้นฐานทางรัฐศาสตร์**. ปรับปรุงครั้งที่ 1. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาหลักพื้นฐานทางรัฐศาสตร์. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะรัฐศาสตร์. (2528). **รายงานประจำปีของภาควิชาการปกครอง 2527-2528**. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2527). **ธรรมศาสตร์ 50 ปี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธเนศร์ เจริญเมือง. (2545). **การปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ. 2440-2540**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ. (2530). **วิวัฒนาการรัฐศาสตร์ 200 ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิสิฐ ลี้อาธรรม. (2537). **จากยุ้งกลายเป็นรุ่ง: บทเรียนเศรษฐกิจไทย**. เอกสารอัดสำเนา.
- ลิขิต อีร์เวคิน. (2554). **วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สิริมาส หมั่นสาย. (2560). **ความก้าวหน้าของรัฐศาสตร์ไทย**. วารสารจันทร์เกษมสาร. ปีที่ 23 ฉบับที่ 45 (กรกฎาคม-ธันวาคม) : 1-15.

สิริมาส หมั่นสาย. ความก้าวหน้าของรัฐธรรมนูญไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :file:///C:/Users/acer/Desktop/05126%E0%B9%84%E0%B8%9F%E0%B8%A5%E0%B9%8C%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1-266672-1-10-20171208.pdf [5 มีนาคม 2565].

สุพจน์ บุญวิเศษ. (2537). **หลักรัฐธรรมนูญ**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ็ม. ที. เพรส.
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2530). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534)**. กรุงเทพมหานคร: แผนงานที่ 4.